

על קפה הפוך

מי שחביבים עליו כל אותם עוקצים וזיקוקי-אש ותעלוליקונדסות ומרגליות-לשון נדירות שמשפיע „ג. בנימין“ על קוראי טורו השׁ-בועי ב„מעריב“, ודאי יטעם טעם-משנה בסוללה זו של כוסות קפה-הפוך; ולא עוד אלא אפילו אותם שנוקקים ל„מעריב“-של-שבת ואינם מן הנהנים מטורו של בנימין, אפשר מאד שעתה ישבעו נחת מהרבה מן הרשימות שנאספו כאן לאסופה-של-קיים.

אכן, הרבה והרבה מעלות טובות — מהן קטלניות ומהן היפות לאריכות-ימים — יכיר לים אנו למנות בו בב. גלאי, הרבה שכיות-חמדה הביא אל בתי-גנוזו, ומהם — אל רשות-הרבים. לשון-ערומים ולשון-חכמים, חכמה יוונית וחכמת ז״ל, בריאות-גוף ושמׁ-חתי-חיים, זריות-קולמוס וידעת-חשבון, אהׁ-בת-מולדת ואהבת-ישראל, אש-קנאות וקר-ניגונה, חן-מקום ובינה-בעתים, כל אלה מצויים באסופת רשימותיו, בהרחבה ובמ-רופו.

אבל, רגע אחד, איך הוא מעיד שם על עצמו בהקדמה, ב„פתיחה במאירקה“?

בין כל אמיתותי לא תמצא שקר אחד, ואולם אחריות — איני נוטל עלי... אין כמותן לחליפות ותמורת... רות...

(להוציא טעות מלב: ההדגשות, לא משל גלאי הן).

ובמקום אחר, איזה קול-גבורה הוא משמיע „באזני בייגׁי“ (ע׳ 129):

בייגׁי לא יכפה עלינו את דעותיו, לא יעלה סומקת-בושה על לחיינו, לא יאמר לנו מה לכתוב ומה לא לכתוב! מעל לכל — לא יעצרנו מלאמר לו,

ביום-הולדתו זה, בלבבתמים ובי-כובד-ראש, כי תפארת הוא לאומה וכי עפר אנחנו תחת כפות רגליו!

(להוציא טעות מלב: ההדגשות — משל גלאי).

אמנם כן: גם בלבבתמים וגם בכובד-ראש.

כלום לא לראשו שלו צריך היה לקשור — ואם גם בהיפוך כוונות כלשהו — אותו כתר שהוא קושר, בדרך-אגב, לראשו של אל תרמן (ע׳ 408, תוך כדי מטח אש-וגפרית על „זקני בית-דבר“):

... חציו חשוטים, מרוטים, מושחזים יפה! אלא שבדומה לחיצי אותו סולטאן רחום, הם מצופים כולם זהב... פגעו בך — אתה מוציאם מכתפך, או מכבדך, ומוכרם לצור-פים ולכספים. בשכרם אתה נוטל סמי-מרפא, בשכרם אתה מעלה ארוכה לפצעך, בשכרם אתה חוזר לאיתנך!

פ. ח.

הרצל

היחס, האדיש דרך-כלל, שמגלים בני הארץ וגידוליה לפזורה היהודית מביא ממילא לידי חוסר-הבחנה בין הזרמים החברתיים והתר-בותיים שיעיזבו, או מוסיפים לעצב, את דמותה של זו. אחת התוצאות של גישה אדישה-הכללתית זו היא התעלמות מן החי-לוק שבין שכבת היהודים המתבוללים (הכׁ-וונה להתבוללות אורגאנית, היונקת מתרבות האומה הסובבת עד כדי הזדהות מוחלטת עמה ועד לשאיפה להיטמע בתוכה — לא להתבוללות חיצונית שתם, שכל סממניה שימוש בלשון הסביבה, ואילו מניעה, ברוב המקרים, תכליתיים בלבד) ובין היהדות ה„שרשית“ (כביטויים המסולף-מיסודו של מחייביה), יושבת גיטאותיה, מקיימת מצוות-דתה ודוברת ניביה.

תיאודור הרצל, סופרו הנריז, השגון ורבי-הכשרון של ה„נזייה פראייה פרסה“ הווינאי, היה נציג מובהק של אותה התבוללות אור-גאנית ומעמיקה, שצמחה על רקע הליברליזם האירופי בשלהי המאה היׁט; כיון שראה

* בנימין גלאי: על קפה הפוך; רישומים: מרסל ינקו; הוצאת ירגוי, עין-הוד, תשׁך; 419 עמ׳.

* נתן א. שוראקי: הרצל: חיים וחזון; הוצאת „עם הספר“, תל-אביב, 1960; 304 עמ׳.

מאמץ להשכיח את „חטא“ התבוללותו של הרצל, להציגו בפנתיאון הציוני בשורה אחת עם יהודים טובים וכשרים מסוגם של אחד-העם, נ. סירקין וא. ד. גורדון. ניגוד זה שבין יחס ההערצה הרשמי-הגבוה אל הרצל ובין מריטת דמותו מן האמיתי ומן האנושי שבה הוא אחד הגורמים לזרות ולחוסר-ההבנה האופפים כיום את דיוקנו.

בין הביוגרפיה העובדתית של הרצל ובין הארת דמותו על-ידי מנהיגים ותועמלנים רשמיים נותר אפוא כר נרחב לזימה ספרורית. תית. אכן, דמותו ופעלו של הרצל תובעים ממש כתיבת רומן ביוגרפי, ומפליא הדבר שמחוץ לסופר הפולני-יהודי ליאו בלמונט, מחבר הסיפור „משה בן-דמנו“, לא נתפתה איש לשתול בכר מיותם זה נטע ראוי לשמו.

נתן אנדרה שוראקי, סופר ומסאי חניך התרבות הצרפתית, נענה לקריאת-התגר של שדה-הבור המשתרע סביב דמותו של הרצל. יקשה לסייג את הספר שלפנינו סיוג פורמלי מדויק: אין זה רומן ביוגרפי, שכן המחבר אינו שזור בשתי העובדות את ערב העלילה הספרותית; אך אין זו גם ביוגרפיה בלבד, שהרי שוראקי מרבה לרקום ביריעתה את מחשבותיו והשגותיו על גיבור הספר ועל הסובב אותו. לולא היה המונח „מסה“ מרמז, ברוב המקרים, על יצירה מוגבלת בהיקפה, כי או קרבים היינו כאן אל ההגדרה הנכונה אילו כינינו את „הרצל: חיים וחזון“ בשם מסה ביוגרפית.

בראשונה את המוני עמו מעבר למיתרס התרבותי, בעקבות פגישתו עם ההתפרצות האנטישמית בימי משפט דרייפוס, הגיע לכלל תפיסה חדשה של הפתרון לבעית היהודים.

בטרם ייעשה ציוני חייב הרצל את ההתברר ללות כפתרון, אף כי מימיו לא הרחיק לכת עד כדי התכחש למוצאו; הרצל הציוני שלל את ההתבוללות כפתרון קיבוצי, אף כי הוסיף בעקביות להכיר בערכה התרבותי כשלב-מעבר, לפי הגדרתו, בין מחשפי הגיטו ובין אור העצמאות המדינית.

רק בן התרבות האירופית, רק „מתבולל“, מסוגל היה לראות את התהליכים המדיניים והחברתיים בקורות עמו מתוך הבנת התהליכים הכלליים של התקופה; רק „מתבולל“ מוכשר היה ליצור את הכלים הפוליטיים המותאמים לרוח הזמן ולתרגם את תפיסתו המדינית והרעיונית ללשון של דיפלומטיה מעשית.

קו זה — אולי החשוב והמעניין בדמותו ובפעלו של הרצל — נופל מזה שנים קרבן לניסוח הרשמי של תולדות הציונות. אמנם הביוגרפים של הרצל עצמו נמנים אף הם רובם-ככולם על חניכי התרבות האירופית, שלולא כן ודאי לא היו מסוגלים לגישה האינטימית אל גיבורם, רקעו ותקופתו, שהיא תנאי לכתיבה הביוגרפית. אולם האחרים, מנסחי ההיסטוריה הציונית כפי שהיא מוקנת בבתי-הספר שלנו — ומעליהם: דבריה הרשמיים של התנועה הציונית, שהפכו דבריה של מדינת-ישראל — לא הסכו כל

שקספיר / מקבת

תרגום אפרים ברויך

הטכסט השלם של המחזה ונוספו עליו למעלה מארבעים עמוד, מבוא, ביאורים והערות. מהדורה חדשה ומתוקנת.

160 עמ', המחיר בכריכת חצי בד 3.20 ל"י; חוברת 2.60 ל"י.

הוצאת שוקן / ירושלים ותל-אביב

שנמסר לטיפולו, אף כי לעתים דומה היה שלא ימצא כלל אדם יבש ממנו, חסר חוש־הומור יותר ממנו, בלתי־אהוד יותר ממנו. אולם המאזן של „פלוס — מינוס“ הוא לטוב בתו. האמת היא כי במרצו הנדיר, בנאמנותו לתפקיד שהוטל עליו, במסירותו והקרבתו למען העיר, סייע הרבה להצילה, תחילה מפליה ואחרי־כן מ„בינאום“.

„קריה נאמנה“ הוא קודם־כל מסמך, בבחינת עדות בפני בית־הדין־העליון של ההיסטוריה. דב יוסף אמנם שגה בנסותו להיות בעת־ובעונה־אחת גם עד וגם פרקליט המפ"רש את דברי העדות, גם עדר־ראיה וגם מנתח של הערך המהותי של עדות זו. ככל עד, סיפר דב יוסף מה שראה ושמע מקודת־הראות שלו. הוא נהג לפי הכלל של מסירת עדות לאחר שהצהיר באזני עצמו שיאמר את האמת, את כל האמת ורק האמת, כדרך שחייב כל עד בבית־דין להישבע או להצהיר בהן־צדק בטרם יאמר את דברו.

בעת שכתב דב יוסף את ספרו, כתיבה שנמשכה כארבע שנים, ידע כי ספרו יעורר רגשות נדרמים ופולמוס, שקהה ברבות השנים, בנושא: מי אשם בגפילתה של ירושלים העתיקה. דב יוסף ידע גם כי יהיו עוררים על עדותו, על הנחותיו ועל דרכו בניתוח ערכן של העדויות שהוא מביא לידעת הציבור. אין ספק שספרי נערך בטרם יראה אור — אם בידי שלו בלבד ואם בעזרתם של אחרים. מתוך קריאה שקטה בספר ניפרים סימני העריכה (לא סגנונית אלא מהותית), שבמקרה זה ודאי לא הוסיפו על ערכו האוטנטי, התעודתי של הספר.

פרשת ירושלים, העיר ויושביה, לא ירדה מעל הפרק משך עשרות בשנים. למעשה התחיל המאבק על אפיה הדמוגרפי של העיר עם ראשיתה של התקופה החדשה בהיסטוריה של ארץ־ישראל. ירושלים הרים סביב לה, כדברי בעל־התהילים, אולם הרים אלה גבהו בשנים שקדמו להקמתה של מדינת־ישראל, ורבים, רבים מאד, היו בין דוברי הרשמיים של „הישוב המאורגן“ שלא רק הסכימו לבינאומה של העיר אלא אף שיתפו פעולה עם גורמי־חוץ שרצו בכך והכריזו

בשנים הצליח שוראקי למלא את החלל הספרותי־הביוגרפי סביב הרצל: בתיאור עשיר של התפתחותו האישית של הרצל, מראשית צמיחתו בבית הוריו בבודאפשט ועד להתבגרותו, לרבות הצד, הנעלם על הרוב, של חיי משפחתו; ובהצגת המהפכה הרעיונית שהתחוללה בו והעלתו ממעמד של עתונאי, מסאי ודראמטורג, אחד מתוך רבים, למעמד של מנהיג מדיני מודרני ראשון להמוני היהודים.

שוראקי לא הכניס, אף לא התימר להכניס, חידושים או גילויים בפרקים הידועים העוסקים בפעילותו הצינונית של הרצל, אף כי גם את אלה הוא מתאר בחום־לב החושף תדיר את האדם הטראגי־המקסים שמאחורי הזואם, המטיף והמפעיל. שוראקי הסביר, ובהצלחה, את רקע זינגוק (הסתום דרך־כלל בספרות על הרצל) של אינטליגנט יהודי־אוסטרי מתבולל לפעולה שהביאה למיפנה בגורל העם היהודי. הסבר מוצלח זה דיו לשוות לספר משקל היסטורי וספרותי.

ת. ה.

קריה נאמנה

מכל הספרים שהופיעו בארץ מאז קמה מדינת־ישראל, נתיחד מקום־כבוד לספר זה דווקא, שלא סופר ולא בן סופר כתבו אלא עסקן צבורי. כל הסממנים המתלווים לספרי תעודה, בדרך־כלל, נעדרים מספרו של דב יוסף, מייששה מושלה הצבאי (חסר הסמכויות הצבאיות) של ירושלים בימי הקמתה של המדינה.

דב יוסף איש, הוא ברנרד ג'וזף משנים־עברו, לא איש־רעים היה בכל ימי קריירה הציבורית שלו. מימי עלייתו הראשונה לירושלים נקשר אליה בעבותות של אהבה ללא פשרות, אהב את העיר וחפץ היה מאד לראות בשיגשוגה וברוחותה. המשפטן המזוהר והמצליח טיפל בירושלים לא כב„תיק“

* דב יוסף: קריה נאמנה; הוצאת שוקן, 1960; 336 עמ'.